

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Куценко Д.А.

докторант,

Академія Фінансів і Бізнесу Vistula,

Гуманітарна Академія імені А. Гейштора в Пултуську

НЕУРЯДОВІ АКТОРИ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ХАРКОВІ ПІСЛЯ 2010 РОКУ¹

В цих тезах під неурядовими акторами маються на увазі організації, які не є частиною органів влади як національного так і регіонального рівня, в тому числі органів місцевого самоврядування. Історична політика розглядається в розумінні Касьянова [5, с. 20–26].

Досліджуючи історичну політику і її акторів в Україні і Харкові після 2010 року, варто розглянути три її періоди:

– 2010–2014 період президентства Януковича, у цей період в міській і обласній радах домінувала Партія регіонів і голова ОДА, Михайло Маркович Добкін теж належав до цієї партії;

– 2014–2022 період після Євромайдану і початку війни з російською федерацією;

– період після 24 лютого 2022 року.

В перший період більшість в обласній і міській радах належали Партії Регіонів, а головою ОДА був Михайло Маркович Добкін, спочатку виконувачем обов'язків, а потім міським головою був Геннадій Адольфович Кернес. Законодавчу та виконавчу гілки влади так чи інакше контролювали теж представники цієї політичної сили.

Щодо владних ініціатив політики пам'яті, то тут харківські очільники проводили лінію, яку впроваджувала на загальнонаціональному рівні влада. Це було ведення рутинної радянсько-ностальгічної політики, що однак допускала певний плюралізм [5, с. 233–237].

---

¹ Стаття написана та видана в рамках реалізації наукового проекту «Історична політика місцевої влади у Харкові, Лодзі і Кошице в 2015–2020 рр.» («Historical Politics of local authorities in Kharkiv, Łódź and Košice in 2015–2020»), фінансованого Міжнародним Вишеградським Фондом (International Visegrad Found).

В той самий час в своїх стратегіях міська влада безкритично ставилася до ініціатив проросійських неурядових організацій, які намагалися привнести російські практики в український простір. Наприклад, в номері офіційного органу Харківської міської ради газети «Харьковские известия» від 22 березня 2012 року йдеться про те, що:

В соответствии с Программой патриотического воспитания молодежи и утверждения правды истории Великой Отечественной войны, разработанной совместно Центром защиты правды истории и Департаментом образования горсовета под общей тематикой: «Харьков – город воинской доблести и славы», в школах и гимназиях города проводятся регулярные встречи учеников с ветеранами и участниками Великой Отечественной войны» [6].

Центр захисту правди історії ВВВ був створений при Організації Ветеранів України [8]. Часто такі ініціативи пов'язують зі зміною історичної політики в Росії після 2004 року, культом Великої Вітчизняної Війни [10, с. 28–35].

Упродовж 2010–2012 років місцева і національна влада готувалася до проведення Євро-2012, Харків був одним з міст-господарів чемпіонату, тож були проведені певні косметичні зміни в центрі – знесено пам'ятник на честь проголошення радянської влади на Україні, знесено пам'ятник Незалежності (споруджений в 2001 році)¹. Проти демонтажу і, як стверджувала міськрада, перенесенню пам'ятника на честь проголошення радянської влади в Україні активно протестувала Прогресивна соціалістична партія України і харківське відділення Комуністичної партії України [2].

В 2013 році Міськрада надала Харкову звання міста воїнської слави. Само по собі це звання є калькою з російського законодавства і не передбачено українською правовою системою, харківські депутати пробували запровадити цю категорію через Верховну Раду (проект закону П. Цибенка² від 7.9.2010, проект закону І. Бережної від 14.12.2012), однак обидва законопроекти не були підтримані парламентом, тож це звання було присвоєно місту Міською радою.

---

¹ Перш за все, цей період запам'ятався харків'янам протестами, пов'язаним із вирубкою дерев у лісопарку (було знищено 1500 дерев) і побудовою дороги на місці цих дерев (при підготовчих роботах були знайдені поховання німецьких солдат періоду 2 світової війни). З цим пов'язана поява Харківського Зеленого Фронту

² Петро Цебенко був головою вже згаданої Організації Ветеранів України в 2009–2017 рр.

Основними недержавними акторами на місцевому рівні в другий період стали:

– Партія Прогресивні соціалісти, партія Свобода, Патріот України, Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Спілка радянських офіцерів, Антифашистський комітет Харківщини.

Знаковою подією 2013 року в Харкові стало знищення меморіальної дошки Юрію Шевельову, сама дошка провисіла в центрі міста не більше місяця і була знищена після прийняття рішення про демонтаж в міськраді (як зазначалося в публічних поясненнях очільників міста, які спробували це використати для мобілізації своїх виборців, на вимогу Антифашистського комітету Харківщини).

Вже під час Євромайдану в Харкові відбувся Перший Форум Євромайданів, а самі події в державі і місті сприяли консолідації як проросійської так і проукраїнських проєвропейських рухів. Так чи інакше вилалося це в набуття впізнаваності такими організаціями як Оплот, Східний корпус, Патріот України, Національний Корпус, Громадська Варта.

28 вересня 2014 року було повалено пам'ятник Леніну в місті, один з найбільших в Україні. В поваленні пам'ятника брали участь активісти «Східного корпусу», Азову, Громадської Варти.

Під час запровадження декомунізації найактивнішою організацією, яка створила альтернативний проєкт перейменувань в місті стала Харківська Топонімічна група, яка об'єднала істориків, політологів, активістів, науковців [3]. Одна з лідерок Харківської топонімічної групи кандидатка Історичних наук Марія Тахтаулова згодом очолила Північно-східний територіальний відділ Інституту Національної пам'яті в місті. Зміни запропоновані Харківською Топонімічною групою були впроваджені лише частково. Вже після 24 лютого 2022 Харківська Топонімічна Група почала опрацьовувати проєкти перейменувань урбанонімів, пов'язаних з росією і російською культурою [7].

Варто також згадати про реакцію неурядових організацій на спробу влади встановити на площі Свободи після повалення пам'ятника Леніну колони у 2016 році.

Проєкт пам'ятника передбачав встановлення 86 метрової колони, увінчаної ангелом з хрестом у руці. Біля підніжжя колони мали бути розміщені чотири фігури історичних осіб, пов'язаних з історією міста: напівлегендарний скіфський мудрець Анахарсіс, київський князь Ігор,

філософ і автор пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Климовський, а також автор пісні «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» Михайло Петренко [9].

Організаціями, які подали позов до суду і оскаржили процедуру конкурсу (який врешті суд скасував) були Критичне мислення, Міські реформи та Харківський Антикорупційний Центр [1].

Крім того варто згадати такі організації, діяльність яких посутньо спричинялася до творення історичної політики в регіоні: Харківська правозахисна група, ГО Майдан Моніторинг, Харківський приватний музей міської садиби, Ніч історії Харкова, Група Харківські моняки, Видавництво Олександра Савчука

Опосередковано творенню ідентичності міста сприяли ініціативи:

- Parade fest
- Бієнале молодого мистецтва
- Єрмілов Центр
- Харківська муніципальна галерея
- Urban Forms Center
- Проект Конструктивізм Харків
- Харківська школа архітектури

Після 24 лютого 2022 року в місті знову активізувалися розмови про доцільність вже не тільки радянської, але й російської імперської спадщини в культурному ландшафті мегаполіса.

Найбільшу увагу харків'ян (принаймні тих, хто в стані брати участь в онлайн-дискусіях) зараз привертає післявоєнна відбудова міста і вектори його подальшого розвитку. Питання перейменувань, демонтажу пам'ятників як і питання залучення тих чи інших архітекторів до розробки генерального плану міста, а забудовників до реконструкції пошкоджених і створення нових будівель потребують широких громадських обговорень, що видається неможливим з огляду на воєнний стан в Україні [4].

Найімовірніше лінії поділу в питання проведення історичної політики будуть проходити тепер між локальним нарративом, національним, а також глобальним / європейським і відповідно громадські організації Харкова і Харківщини будуть концентруватися довкола цих нарративів, певні початки майбутніх дискусій вже зараз можна помітити як на національному так і на регіональному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Алина А. История «одоробла», или Как город поборол «карандашик» на площади. Накипело, 11.05.2017. URL: <https://nakipelo.ua/istoriya-odorobla-ili-kak-gorod-poborol-karandashik-na-ploshhadi/> (дата звернення: 25.05.2022).

2. В центре Харькова сносят памятник советской власти. Уніан, 19.07.2022. URL: <https://www.unian.net/politics/520497-v-tsentre-harkova-snosyat-pamyatnik-sovetskoj-vlasti.html> (дата звернення: 25.05.2022).

3. Голиков А. (Пере)именования и декоммунизация по-украински: макрополитики, историческая память и риски медиатизации (кейс Харькова). *Ідеологія і Політика*. 2020. № 1(15).

4. Знищення нашої спадщини – це також частина геноциду нашого народу – архітектор Катерина Кублицька. Харків Times, 15.04.2022. URL: <https://times.kharkiv.ua/2022/04/15/znishhennya-nashoyi-spadshhini-tse-takozh-chastina-genotsidu-nashogo-narodu-arhitektor-katerina-kublitska/> (дата звернення: 25.05.2022).

5. Касьянов Г. *Past continuous*: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ, 2018. 420 с.

6. Ковальчук Н. Правда истории: хранить вечно. *Харьковские известия*. 2011. 22 марта.

7. Кравченко В. Без Москвы та Белгорода: Харків почав велике перейменування. Але не всім це подобається. Espresso, 14.05.2022. URL: <https://espresso.tv/u-stolitsi-slobozhanshchini-moskovskiy-prospekt-pereyменування-na-prospekt-geroiv-kharkova> (дата звернення: 25.05.2022).

8. Петро Цибенко: ветерани не дозволять переписати історію Великої Вітчизняної війни. UNN, 9.05.2012. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/709531-petro-tsibenko-veterani-ne-dozvolyat-perepisati-istoriyu-velikoyi-vitchiznyanoi-viyni> (дата звернення: 25.05.2022).

9. Рудаченко Д., Справа «одоробла» на майдані Свободи у Харкові: нове коло судового розгляду. Суспільне, 04.10.2020. URL: <https://suspilne.media/67906-sprava-odorobla-na-majdani-svobodi-u-harkovi-nove-kolo-sudovogo-rozgladu/> (дата звернення: 25.05.2022).

10. Domańska M., Rogoża J., Forward into the past! Russia's politics of memory in the service of 'eternal' authoritarianism, OSW Report. Warsaw, 11/2021. 110 с.